

Тыпы маўлення: апавяданне, апісанне, разважанне

Урок беларускай мовы ў 5 класе

Л. В.Гладкая,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры
вышэйшай катэгорыі
СШ № 15 г. Ліды

Мэта: дапамагчы вучням усвядоміць залежнасць тыпу маўлення ад зместу выказвання; выпрацоўваць у навучэнцаў уменні вызначаць тып тэксту па змесце і будове; садзейнічаць удасканаленню моўных, арфаграфічных уменняў і навыкаў вучняў; выхоўваць павагу і любоў да роднай прыроды.

Абсталяванне: картачкі з тэкстамі і табліцай для запаўнення, тэксты, прэзентацыя (фотаздымкі раслін, птушак, жывёл)

Ход урока

I. Арганізацыйны этап

Прывітанне настаўніка, паверка гатоўнасці да ўрока.

II. Праверка дамашняга задання

III. Этап актуалізацыі ведаў

Тэставая работа па правілах.

1. Вызначце правільнае сцвярджэнне:

- а) тэкст – гэта некалькі слоў, звязаных па сэнсе і граматычна;
- б) тэкст – гэта некалькі сказаў, звязаных па сэнсе і граматычна;
- в) тэкст – гэта некалькі сказаў, аб'яднаных адной тэмай, якія выражаюць асноўную думку.

2. Закончыце выказванне:

- а) галоўнае, што выказаў, аўтар – гэта...;
- б) сказы ў тэксце могуць звязацца паміж сабой з дапамогай ... сувязі;

в)... – гэта паслядоўная перадача ключавых момантаў тэксту ў вельмі кароткай фармулёўцы;

г) тэма – гэта ...

3.Вызначце, што з’яўляецца сродкамі сувязі сказаў у тэксце:

а) дзеясловы;

г) паўтор слоў;

б) сінонімы;

д) займеннікі.

в) парадак слоў;

Арфаграфічная размінка.

Тлумачэнне арфаграм: дваццаць, класная, маўленне.

Тлумачэнне значэння слоў, калі трэба, запіс ў сшытак:вейкі, ветэран, **в**облака, **в**ожык, галлэ, гарбуз, **г**еаграфія, гербарый, гісторыя, глыбіня, голуб, грамадзя’нін, група, гушчар, дажджлівы.

Настаўнік агучвае тэму і мэты урока.

IV. Вывучэнне новага матэрыялу

Настаўнік.Як вы думаеце, з якой мэтай ствараюцца тэксты? (*Каб расказаць пра нейкую падзею, паведаміць штосьці пра прадмет, паказаць, які ён, выказаць свае адносіны да якой-небудзь праблемы.*)

Дапаможа вам запомніць, колькі стыляў ёсць у маўленні, само слова: колькі літар ў слове **стыль**, столькі ж і стыляў (пяць). Гэтак жа можна запомніць і колькасць тыпаў маўлення. У слове **тып** тры літары – значыць і тры тыпы:*апавяданне, апісанне і разважанне.*

Работа з картачкамі.

Заданне.Прачытаць тэкст, паставіць да яго пытанне, якое запісаць у табліцу.

Тэкст № 1.

Прыляцела ластаўка з далёкага выраю. Уляцела яна ў гумно, паглядзела на свой летаўні домік. Ён за зіму абсыпаўся, аброс навуціннем. Прыляцела туды і другая ластаўка.

Пашчабяталі яны ўдзвюх, параіліся і давай напраўляць сваю хатку. Кожны дзень насілі яны ў дзюбках клейкую грязь, замазвалі дзіркі і далей рабілі домік. Доўга працавалі ластаўкі і выленілі пыгожае кругленькае гняздзечка.

Слоўнік. *Гумно* –вялікая халодная будыніна для складвання і абмалоту збожжа.

Пытанні. Пра каго расказваецца? Што робіць герой?

Тэкст № 2.

Прайшоўшы па балоце з паўкіламетра, мы спыняемся перад бабровай хаткай.

Знаходзіцца яна ў вадзе. Па знадворным выглядзе – гэта вялікая куча ўсялякага абы-як накіданага ламачча, якая ўзвышаецца над вадой каля двух метраў у вышыню. У дыяметры яна дасягае метры чатыры. Унутры хаткі бывае некалькі пакояў і некалькі выхадаў пад ваду. Логава, ці гняздо, знаходзіцца заўсёды над ўзроўнем вады.

Слоўнік. *Ламачча*– абламаныя часткі дрэў (галлё, сучча), якія валяюцца ў лесе.

Пытанні. Як выглядае бабровая хатка? Якая яна?

Тэкст № 3.

Прырода – сябар чалавека. Яна дае яму ўсё неабходнае для жыцця: урадлівую глебу, на якой расце збожжа і цвітуць сады; лясы і лугі, рэкі і азёры; карысныя выкапні.

Людзі не могуць жыць без чыстага наветра, чыстай вады, свежай зеляніны, сонечных прамянёў. Яны любяць прыроду за прыгажосць, за бясконцую разнастайнасць. І таму кожны павінен не толькі любіць, але і берагчы яе.

Пытанне. Чаму кожны чалавек павінен не толькі любіць прыроду, але і берагчы яе?

Настаўнік. Давайце паспрабуем суаднесці пытанне да тэксту і яго тып. Як, на вашу думку, называецца тып тэксту, калі да яго ставіцца пытанне: *што?* (апавяданне), *які?* (апісанне), *чаму?* (разважанне).

А як вы адносіцеся да прыроды? Што значыць аберагаць прыроду?

Работа з падручнікам. Старонка 64, практыкаванне 110.

Работа з картачкамі.

Картачка 1. Вызначце тып маўлення тэкста па складзенай табліцы. Да якога тыпу маўлення належыць тэкст? Па чым вы гэта вызначылі? Запішыце выдзелены сказ, падкрэсліце граматычную аснову, расстаўце, калі трэба, знакі прыпынку.

Лясы вельмі карысныя. Яны аздараўляюць зямлю, паглынаюць з паветра пыл і ядавітыя газы. Няма нічога больш карыснага, чым паветра сасновых бароў, смалістае, мяккае, настоенае на паху ігліцы, травы і кветак.

Наш народ любіць ведае і беражэ лес. Нездарма аб ім складзена столькі песень і казак!

Лясныя масівы спрыяльна дзейнічаюць на здароўе людзей. Таму лес трэба берагчы, як жыццё чалавека.

Картачка 2. Паслухайце тэкст і вызначце яго тып. Растворыце значэнне слова *поўдзень* (палавіна дня) у гэтым тэксце.

Дзень быў лагодны, ціхі. Сонца мінула запоўдзень. Прыпарвала. На далёкім захадзе выплывалі, як мядзяныя горы, хмары, пафарбаваныя сонцам у чырванаваты колер. Як прыгожа і велічна выступалі яны над краем зямлі, уздымаючыся ўсё вышэй і вышэй! Бліснула маланка, дзесьці зусім блізка грукнуў гром, дыхнуў свежы вецер. Пасыпаліся буйныя кроплі дажджу.

Картачка 3. Складзіце тэкст з прапанаваных сказаў. Вызначыце, да якога тыпу маўлення ён адносіцца. Якога тыпу дадзены тэкст. Па чым

вы гэта вызначылі? У выдзеленым слове растлумачце напісанне літары
3. Зрабіце разбор гэтага слова па саставу.

*Дзе ні ідзеш, трыпутнік трапляецца ўсюды. Гэта трава заўсёды на вачах. Таксама дапамагаюць нам ў гэтым і свойскія жывёлы. Восенню, калі тугія клейкія каласкі трыпутніку вытрасаюць з каробчак клейкае насенне, мы зачэпліваем яго з кавалачкамі гразі на абутак і **разносім**. Трыпутнік распаўсюджваецца, ў асноўным, пры дапамозе людзей.*

Правільны варыянт: *Гэта трава заўсёды на вачах. Дзе ні ідзеш, трыпутнік трапляецца ўсюды. Распаўсюджваецца ён, у асноўным, пры дапамозе людзей. Восенню, калі тугія клейкія каласкі трыпутніку вытрасаюць з каробчак клейкае насенне, мы зачэпліваем яго з кавалачкамі гразі на абутак і **разносім**. Таксама дапамагаюць нам ў гэтым і свойскія жывёлы.*

V. Падвядзенне вынікаў, каменціраванне адзнак.

VI. Дамашняе заданне

Параграф 14, практыкаванне 115.

Літаратура

1. **Валочка, Г.М.** Беларуская мова: вучэбны дапаможнік для 5 класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання ў дзвюх частках. Частка 1/Г.М. Валочка [і інш.] – Мінск. Нацыянальны інстытут адукацыі, 2019.

2. **Дзебалтоўская, В.І.** Ад вясны да вясны: кніга для пазакласнага чытання для пачатковых класаў /В.І.Дзебалтоўская, В.М. Удавічэнка. – Мінск. «Народная асвета», 1978. – 175с.